

* MATERIÁLY – ZPRÁVY – KRONIKA *

POZNÁMKY K PŘEKLADU DIPLOMATICKÝCH TEXTŮ Z RUŠTINY DO ČEŠTINY

Tomáš Jadlovský, Ladislava Michálková

I přes poměrně výrazné změny zahraničně-politických priorit České republiky v posledních letech stále existuje nutnost odborného překladu diplomatických textů (tj. mezinárodních smluv, prohlášení, nót apod.) z ruštiny do češtiny. S ruskými texty uvedeného typu se v současnosti můžeme setkat zejména při dvoustranných kontaktech se zeměmi Společenství nezávislých států. V některých z těchto zemích užívají ruštinu přímo jako státní jazyk (např. Rusko, Bělorusko, Kyrgyzstán) nebo přiznávají ruštině obdobné zákonné postavení (např. Kazachstán), v jiných se ruština používá z pragmatických důvodů jako jeden ze světových jazyků pro mezinárodní dorozumívání.

S ruským textem se lze setkat i u mnohostranných dohod uzavíraných mezi jednotlivými státy SNS na straně jedné a Evropskou unií a jejími členy na straně druhé. Navíc ve vzdálenější budoucnosti nelze vyloučit, že se ruština stane jedním z jazyků EU a překládání oficiálních dokumentů do češtiny nabude nového rozměru.

Styl diplomatických textů z větší části koresponduje se stylem ostatních textů administrativní povahy. S těmito texty jej spojují funkce, které plní – zejména funkce informativní, direktivní a operativní. Stejně jako pro ostatní administrativní texty je i pro dokumenty mezinárodněprávní povahy charakteristická kondenzovanost vyjádření projevující se ve výrazové rovině především kumulací jmenných konstrukcí, vazbami s nevlastními předložkami, v ruštině navíc častým využíváním přechodníků a přičestí. Z druhé strany se však texty mezinárodněprávní povahy od ostatních administrativních textů liší. Je to dáno především povahou těchto dokumentů, jejichž účelem je, kromě jiného, neustále zdůrazňovat úctu protistraně, která se projevuje ve výrazové rovině častým výskytem zdvořilostních formulací typu: *Министерство иностранных дел Чешской Республики свидетельствует свое уважение Посольству Республики Беларусь в Чешской Республике и имеет честь сообщить, что...; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky vyjadřuje svou úctu Velvyslanectví Běloruské republiky v České republice a má čest oznámit, že...; Посольство Чешской Республики в Республике Узбекистан пользуется настоящим случаем, чтобы вновь заверить Министерство иностранных дел Республики Узбекистан в своем весьма глубоком уважении; Velvyslanectví České*

republiky v Uzbeké republice využívá této příležitosti, aby znovu ubezpečilo Ministerstvo zahraničních věcí Uzbeké republiky o své nehlubší úctě.

Odlišnosti českých a ruských textů zmíněného typu se projevují ve všech jazykových rovinách.

V rovině morfologické jde např. o rozdílné použití zájmen, která odkazují ke smluvním stranám. V ruském diplomatickém textu je možné se setkat s několika samostatnými větami, týkajícími se téhož záměru smluvních stran, kdy je osobní zájmeno užito jako odkaz ke smluvním stranám. V češtině je však nutné větu znovu začít stejným podstatným jménem, případně podle možnosti použít substituce (např. *Стороны подтверждают приверженность сотрудничеству в рамках ООН как уникального международного механизма. Они выражают свою поддержку тесному взаимодействию со всеми странами и международными организациями. Они считают, что это будет содействовать укреплению гарантий стабильного и безопасного развития государств... – Страны potvrzují svůj zájem o spolupráci v rámci OSN jakožto jedinečného mezinárodního nástroje. Strany vyjadřují svou podporu těsné spolupráci se všemi zeměmi a mezinárodními organizacemi. Toto bude podle mínění stran napomáhat posílení záruk stabilního a bezpečného rozvoje států...).*

Výrazně rozdíly mezi českými a ruskými texty nalezneme i v rovině syntaktické.

V ruštině je např. daleko více než v češtině užíváno spojení dvou substantiv, z nichž druhé je v nominativu jmenovacím. Tyto konstrukce jsou do češtiny překládány pomocí konstrukce adjektivum + substantivum: государство-члены – členské státy, государство-участники – účastnické státy, государство-преемник – nástupnický stát. Spojením adjektiva se substantivem bývají do češtiny přeložena i některá ruská spojení dvou substantiv, z nichž druhé je v genitivu, např.: права человека – lidská práva, свобода человека – lidská svoboda.

Nejvýrazněji se odlišnosti v syntaktické rovině textu projevují při překladu přechodníkových konstrukcí do češtiny. V ruských textech, na rozdíl od českých, se přechodníky vyskytují hojně a na klíčových místech. Tato nerovnováha vyžaduje při překladu do češtiny jejich transformaci v jiný slovní druh, syntaktické spojení, či celou větu. Ruské diplomatické texty často obsahují v úvodu výčet odrážek, které přechodníkovými obraty vyjadřují vůli smluvních stran. Do češtiny je nutné tyto konstrukce překládat obratem bez přechodníku, nejlépe slovesem ve tvaru minulého času nebo vazbou podstatného jména s předložkou. Použití přechodníkových konstrukcí působí v dnešní češtině velmi neústrojně a většinou uživatelů češtiny zní nepřírozně.

Tvar slovesa v minulém čase je vhodný u toho typu textů, který nemá platnost do budoucnosti a má sloužit spíše jako připomínka, tedy různá prohlášení nebo zápisy o výsledcích jednání (např. *Президент Кыргызской Республики господин Аскар Акаев и Президент Чешской Республики господин Вацлав Клаус, обменявшись в ходе состоявшегося официального визита Президента Чешской Республики Вацлава Клауса в Кыргызскую Республику мнениями о состоянии межгосударственных отношений и признав их отвечающими национальным интересам обеих сторон, подчеркивая стремление сторон продолжать тесное взаимодействие в рамках ООН, ОБСЕ и других международных организаций, подтверждая готовность бороться всеми средствами в соответствии с Уставом ООН с угрозами для международного мира и безопасности, создаваемыми террористическими актами ...заявляют о своей решимости: – Prezident Kyrgyzské republiky Askar Akajev a*

prezident České republiky Václav Klaus si během uskutečněné státní návštěvy prezidenta České republiky Václava Klause v Kyrgyzské republice vyměnili názory na stav spolupráce mezi oběma státy, kterou považují za národní zájem obou zemí, **zdůraznili snahu obou zemí pokračovat v těsné spolupráci v rámci OSN, OBSE a dalších mezinárodních organizací, potvrdili svou připravenost bojovat v souladu s Chartou OSN všemi prostředky proti terorismu coby hrozbě světového míru a bezpečnosti...a dohodli se:**

V případě mezistátních smluv nebo smluv mezi státy a organizacemi, u nichž se očekává, že budou upravovat vzájemné vztahy po podpisu i v budoucnosti, je vhodnější při přípravě českého textu nahradit ruské přechodníky v odrážkách časově neutrálním obratem předložky a podstatného jména (např. *Республика Узбекистан с одной стороны, и Королевство Бельгии, Королевство Дании...*, далее именуемые "Государства-члены", *Европейское Сообщество, Европейское объединение угля и стали ...* далее именуемые "Сообщество", с другой стороны, **принимая во внимание связи между Республикой Узбекистан и Сообществом и его Государствами-членами, признавая, что Республика Узбекистан и Сообщество желают..., желая способствовать культурному сотрудничеству, ... договорились о нижеследующем... – Uzbeká republika na straně jedné a Belgické království, Dánské království..., dále jen "členské státy", Evropské společenství, Evropské společenství uhlí a oceli..., dále jen "Společenství" na straně druhé, s ohledem na vztahy mezi Uzbekou republikou a Společenstvím a jeho členskými státy, s vědomím, že Uzbeká republika a Společenství mají zájem na ..., s přáním podpořit spolupráci v oblasti kultury...se dohodli, že...).**

V ruských textech je též v daleko vyšší míře než v českých užíváno podstatných jmen s významem děje. Tato podstatná jména mohou být do češtiny přeložena různým způsobem. Buďto zůstávají zachována (*...содействовать установлению и развитию прямых связей между деловыми кругами... – ...napomáhat navazování a rozvoji přímých styků mezi obchodními kruhy...*), nebo se transformují v infinitivní či větnou konstrukci (*Республика Таджикистан и Чешская Республика стремясь к дальнейшему упрочению и укреплению существующих между двумя странами отношений... – Česká republika a Tádžická republika ve snaze nadále posilovat a upevňovat dosavadní vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi...; Комитет сотрудничества рассмотрит, какие другие совместные усилия могут быть предприняты в целях предотвращения нелегальной иммиграции. – Výbor pro spolupráci posoudí, které další společné kroky mohou být podniknuty, aby bylo zabráněno nelegální imigraci.*), či mohou být vynečána (např. substantiva verbální *наличие, осуществление, проведение, предоставление: Чешская Республика и Республика Казахстан, исходя из наличия общих подходов по международным вопросам, заявляют...– Česká republika a Republika Kazachstán na základě shodného přístupu k mezinárodním otázkám prohlašují...; Президент Кыргызской Республики господин Аскар Акаев и Президент Чешской Республики господин Вацлав Клаус заявляют о своей решимости содействовать осуществлению взаимного обмена информацией о проведении различного рода мероприятий в области науки, образования и культуры с целью предоставления возможности специалистам от обеих Сторон участвовать в них. – Prezident KR Askar Akajev a prezident ČR Václav Klaus se dohodli napomáhat vzájemně vyměně informací o nejvýznamnějších projektech v oblasti vědy, vzdělání a kultury s možností zapojit do nich odborníky obou zemí).*

Při překladu ruských diplomatických textů si překladatel musí dát pozor na překlad vět s interpoziciálním slovosledem. Tak např. při překladu vět: *Стороны с удовлетворением констатируют, что подписанные в ходе визита договоры..., Президент Кыргызской Республики господин Аскар Акаев и Президент Чешской Республики господин Вацлав Клаус заявляют о своей решимости рассмотреть возможность оказания Чешской Республики поддержки и технической помощи Кыргызской Республике...* je třeba změnit slovosled: *Strany s potěšením konstatují, že smlouvy, podepsané během návštěvy, ... Президент Кыргызской республики Askar Akajev a президент České republiky Václav Klaus se dohodli posoudit možnost poskytnutí podpory a technické pomoci Кыргызской republice ze strany České republiky....*

V rovině lexikální problém představuje např. překládání názvů států. V postsovětském prostoru vzniklo 15 nových státních útvarů, které podstatně změnilly dřívě zažitě jednotné ruskojazyčné názvosloví, bez problémů převoditelné do češtiny. Dnešní nástupnické státy někdejšího SSSR mají jako své ruskojazyčné oficiální názvy různé slovnědruhové konstrukce. Některé užívají spojení podstatné jméno + podstatné jméno (např. *Республика Казахстан, Республика Узбекистан*), jiné spojení přídavného jména s podstatným jménem (např. *Российская Федерация, Кыргызская Республика*). V češtině jsou podle České technické normy pro názvy zemí a jejich částí za oficiální u středoaasijských států považovány názvy substantivum + substantivum: *Republika Kazachstán, Republika Kyrgyzstán, Republika Uzbekistán* aj.. V současné české diplomatické praxi je však zcela běžné i používání názvů adjektivum + substantivum: *Kazašská republika, Kyrgyzská republika, Uzbeká republika, aj.*

Kromě čistě politických změn názvů měst z mapy někdejšího SSSR, které jsou důsledkem vývoje posledních desetiletí a které se nevyhnuly ani hlavním městům a mohly se měnit i vícekrát, např. *Celinograd – Aktola – Astana, Frunze – Biškek*, je také třeba věnovat pozornost v případě neslovanských států novým názvům měst, jež se často mohou odlišovat od dřívějších ruských názvů jen z paradigmatického hlediska. Např. pro někdejší hlavní město Kazachstánu se v češtině podle ruského vzoru dříve užíval ohebný název *Alma-Ata*, dnes je třeba se i v českém úředním překladu přidržovat nesklonného tvaru *Almaty*, odvozeného z nově stanoveného kazašského názvu. U názvů měst, které změnilly svou oficiální podobu v důsledku přechodu státních jazyků z cyrilice na latinu (např. *Ташкент – Toshkent, Самарканд – Samarqand, Аухабат – Ashgabat*) čeština stejně jako ruština zachovává původní kodifikované tvary vzniklé přepisem z cyrilice do latinky – *Taškent, Samarkand, Ašchabad/Ašchábád*.

Česká slovní zásoba administrativního stylu má narozdíl od ruštiny v řadě případů větší možnost volby mezi původně českým a mezinárodním výrazem. Ruština používá více přejatých slov. I když většinu těchto slov a slovních spojení je možné použít i v češtině a úspora času při překladu může svádet k použití stejného internacionalismu, překladatel by si měl být vědom možnosti souběžného užití původního českého výrazu. V některých případech jsou český ekvivalent a internacionalismus rovnocenné, někdy je použití české lexikální jednotky stylisticky vhodnější a někdy se použití toho či onoho řídí územ. Tak např. *экологическая сфера* se dá do češtiny přeložit i jako *sféra ekologie*, i jako *oblast ochrany životního prostředí*, slovu *туризм* odpovídá v češtině *turistika* i *cestovní ruch*, slovu *спорт* v některých kontextech odpovídá internacionalismus *sport*, v jiných je však přípustné, a možná dokonce vhodnější, použít českého ekvivalentu *tělovýchova* (např. *Министерство спорта и туризма Республики Беларусь* můžeme na zá-

kladě českých reálií přeložit jako *Ministerstvo tělovýchovy a cestovního ruchu Běloruské republiky* nebo ponechat běloruské reálie a název ministerstva by pak zněl *Ministerstvo sportu a turistiky Běloruské republiky*) apod.

Z výše uvedených příkladů je patrné, že problematika překládání diplomatických textů z velké části odpovídá problematice překládání administrativních textů obecně. Na druhé straně se zde však setkáváme i s určitými specifiky, která si vyžadují zvláštní pozornost. Cílem článku nebylo komplexně postihnout problematiku překládu diplomatických textů, ale nastínit základní možné překladatelské postupy a dotknout se některých problémů, s nimiž se překladatel může při práci s tímto typem textů setkat. Lze očekávat, že ve světle ekonomických a zahraničně-politických priorit České republiky nabude překládání diplomatických textů z ruštiny do češtiny na intenzitě.

Prameny:

Anfilov, M. – Balcar, M.: *Aktivní ekonomická lexika, (rusko-český) překladový slovník*, Praha 1995.

Česká technická norma pro názvy zemí a jejich částí ČSN EN ISO 3166-1, Český normalizační institut, Praha 1999.

Překladový slovník z oblasti ekonomické, finanční, politické a sociálně právní, čeština – ruština – angličtina, kolektiv autorů, Olomouc 1997.

Vysloužilová, E. a kol.: *Cvičebnice překládu pro rusisty I. Politika. Ekonomika*, Olomouc 2002.

Декларация об основах взаимоотношений между Чешской Республикой и Республикой Казахстан, Алматы, 8-ого сентября 2004 года / Prohlášení o základech vzájemných vztahů mezi Českou republikou a Republikou Kazachstán, Almaty, 8. září 2004

Совместное заявление по итогам переговоров Президента Кыргызской Республики Аскара Акаева с Президентом Чешской Республики Вацлавом Клаусом от 10-ого сентября 2004 года, Бишкек / Společné prohlášení k výsledkům rozhovorů mezi prezidentem Kyrgyzské republiky Askarem Akajevem a prezidentem České republiky Václavem Klausem ze dne 10. září 2004, Biškek.

Совместная декларация Республики Таджикистан и Чешской Республики, Прага, 8-ого октября 2004 года / Společné prohlášení České republiky a Tádžické republiky, Praha, 8. října 2004.

Протокол по итогам переговоров между Заместителем председателя Агентства по внешним экономическим связям Республики Узбекистан Ш. Абдуллаевой и Заместителем министра промышленности и торговли Чешской Республики М. Сомолом, Ташкент, 23-его января 2004 / Zápis výsledků rozhovorů mezi místopředsedkyní Agentury pro vnější ekonomické vztahy Uzbeké republiky Š. Abdullajeovou a náměstkem ministra průmyslu a obchodu České republiky M. Somolem, Taškent, 23. ledna 2004.

Соглашение о партнерстве и сотрудничестве учреждающее партнерство между Республикой Узбекистан, с одной стороны, и Европейскими сообществами и их государствами-членами, с другой стороны, Брюссель, 21-ого июня 1996.